

wykład VII - VIII

Podstawy Procesów
i Konstrukcji Inżynierskich

Fizyka atomowa

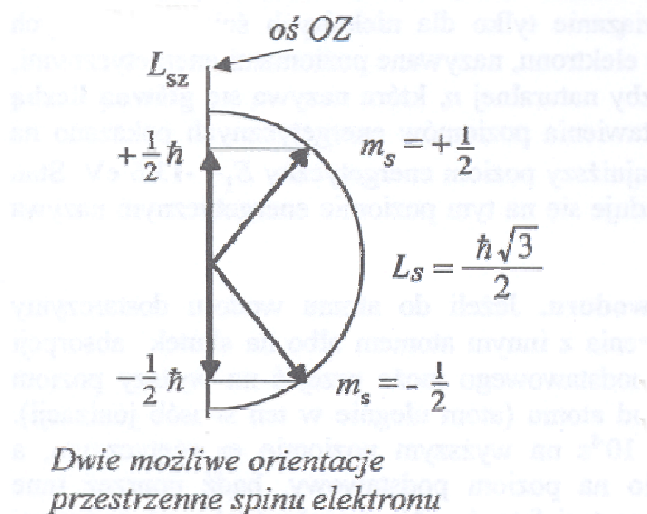
Spin elektronu

Elektrony posiadają własny moment pędu $\mathbf{L}_s$, nazwany **spinem**. Wartość spinu określona jest przez magnetyczną spinową liczbę kwantową $m_s = 1/2$

$$\mathbf{L}_s = \hbar \sqrt{m_s(m_s + 1)} = \hbar \frac{\sqrt{3}}{2}$$

Spin elektronu

Spin jest wielkością skwantowaną. Rzut wektora $\mathbf{L}_s$ na wybrany kierunek jest określony spinową, magnetyczną liczbą kwantową m_s . Może ona przyjmować jedną z dwu wartości: $m_s = 1/2$ albo $m_s = -1/2$

$$\mathbf{L}_{sz} = m_s \hbar$$

gdzie $\mathbf{L}_{sz}$ – wartość rzutu spinu na wybraną oś $\mathbf{OZ}$

m_s – spinowa magnetyczna liczba kwantowa $m_s = \pm 1/2$

Ustawienie wektora $\mathbf{L}_s$ względem wybranego kierunku może być jedynie takie, że jego rzut na ten kierunek jest równy $+1/2 \hbar$ albo $-1/2 \hbar$

Spin, oprócz elektronu, posiadają jeszcze inne cząstki elementarne np.: protony, neutrony czy fotony

Liczby kwantowe

- $n=1, 2, 3, \dots$ – **główna liczba kwantowa** opisująca energię elektronu
- $l=0, 1, 2, \dots, n-1$ - **orbitalna liczba kwantowa** opisująca moment pędu elektronu
- $m_l=0, \pm 1, \dots, \pm l$ - **magnetyczna liczba kwantowa** opisująca rzut momentu pędu elektronu na wyróżniony kierunek przestrzeni
- $m_s=\pm 1/2$ - **magnetyczna spinowa liczba kwantowa**

Zasada Pauliego

Elektrony w atomie muszą różnić się przynajmniej jedną liczbą kwantową – czyli w jednym stanie kwantowym, opisanym czterema liczbami kwantowymi, może znajdować się co najwyżej jeden elektron.

Wolfgang **PAULI** (1900-1958)

Atomy wieloelektronowe

- w atomie wodoru energia potencjalna elektronu wynika jedynie z oddziaływania kulombowskiego pomiędzy elektronem i jądrem

$$E = -\frac{k_0^2 m e^4}{2\hbar^2} = -13,6eV$$

- strumień elektronów przyspieszanych różnicą potencjału równą 13,6 eV może zjonizować atom wodoru
- minimalne napięcie potrzebne do zjonizowania atomu jest nazwane **potencjałem jonizacji**

Atomy wieloelektronowe

- w atomie wieloelektronowym, we wzorze na energię potencjalną elektronu, oprócz oddziaływania elektronów z jądrem, należy dodatkowo uwzględnić energię oddziaływania pomiędzy elektronami

$$E_n = -\frac{(k_0 Z)^2 m e^4}{2\hbar^2 n^2} = -13,6 \frac{Z^2}{n^2} eV$$

- efektywny ładunek jądra jaki „czują” elektrony w atomie:

$$E_{n,l} = -13,6 \frac{Z_{ef}^2}{n^2} eV$$

Powłoki i podpowłoki

- zbiór wszystkich stanów kwantowych o tej samej wartości głównej liczby kwantowej n nosi nazwę *powłoki elektronowej*
- dla atomów jednoelektronowych - energia elektronu we wszystkich stanach kwantowych należących do jednej powłoki ma tę samą wartość
- dla atomów wieloelektronowych o wartości energii decydują dwie liczby kwantowe
- liczba stanów kwantowych wynosi $2n^2$

wartość n	1	2	3	4	5	6	7	...
nazwa powłoki	<i>K</i>	<i>L</i>	<i>M</i>	<i>N</i>	<i>O</i>	<i>P</i>	<i>Q</i> ...	
liczba stanów kwantowych $2n^2$	2	8	18	32	50	72	98	...

Powłoki i podpowłoki

- zbiór wszystkich stanów kwantowych o tej samej wartości głównej n i orbitalnej l liczby kwantowej nosi nazwę *podpowłoki elektronicznej*
- liczba stanów kwantowych w podpowłoczce wynosi $2(2l+1)$ bez względu na wartość n

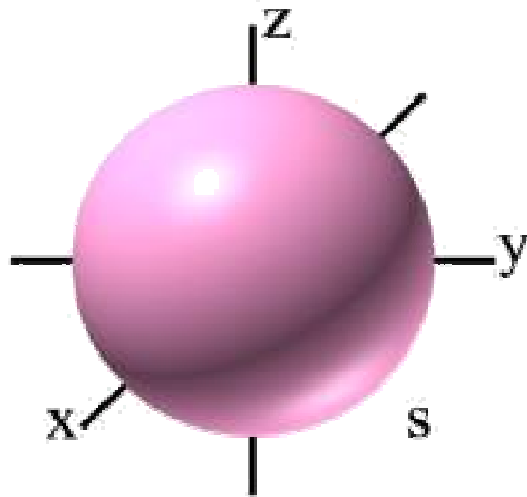
wartość l	0	1	2	3	4	5	6...
symbol podpowłoki	<i>s</i>	<i>p</i>	<i>d</i>	<i>f</i>	<i>g</i>	<i>h</i>	<i>i...</i>
liczba stanów kwantowych $2(2l+1)$	2	6	10	14	18	22	26...

Orbitale

- funkcje falowe elektronów w atomach i cząsteczkach nazywamy **orbitalami**; są one odpowiednikami klasycznych orbit elektronu
- $|\Psi|^2$ określa zatem prawdopodobieństwo znalezienia tej cząstki w określonym miejscu przestrzeni wokół atomu, a także określa najbardziej prawdopodobne wartości jego energii
- obrazem graficznym orbitalu jest fragment przestrzeni, w której prawdopodobieństwo znalezienia elektronu jest duże. Każdy orbital ma inny kształt i orientację przestrzenną, a zajmujący go elektron charakteryzuje się inną energią

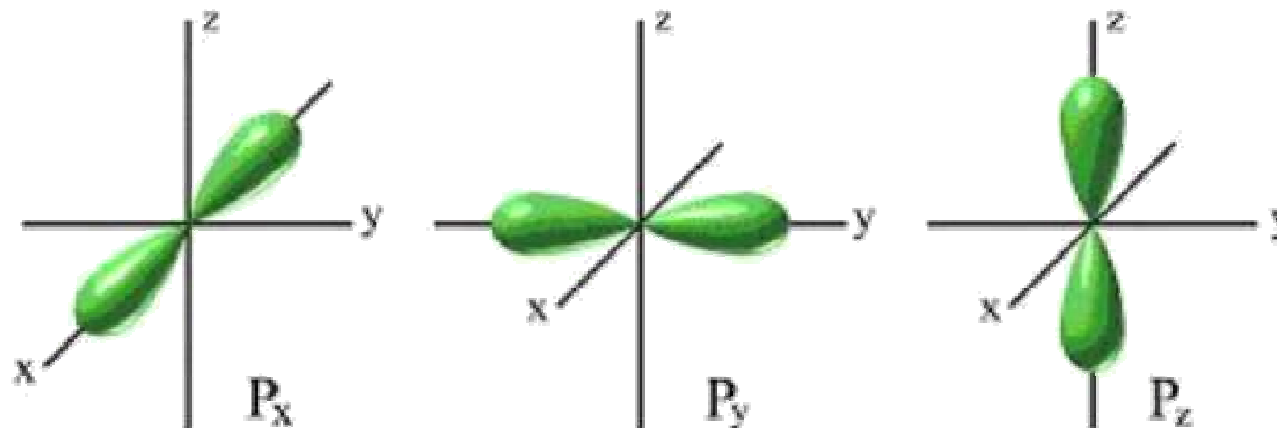
Orbitale

Orbitale typu s mają kształt kuli

Orbitale

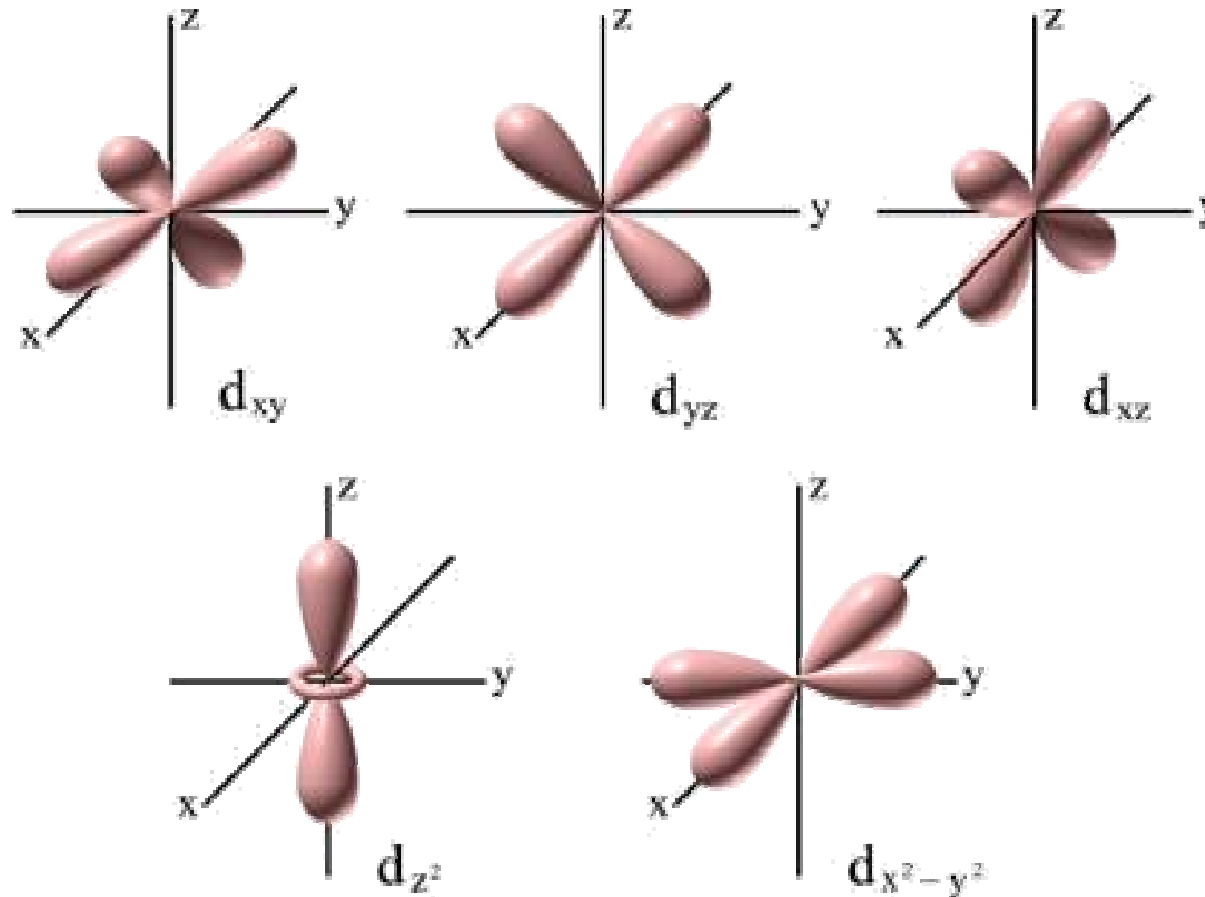
Pozostałe orbitale wykazują orientację przestrzenną, co znaczy, że niektóre kierunki w przestrzeni charakteryzują się wyższym prawdopodobieństwem spotkania elektronu. Np.: kształt orbitali p przypomina sferyczne ósemki nabite na poszczególne osie współrzędnych

Prawdopodobieństwo obsadzenia każdej „ósemki” przez elektron jest dokładnie takie samo. Takie orbitale nazywa się zdegenerowanymi. Orbital p jest trójrotnie zdegenerowany, ze względu na równocенność energetyczną orbitali p_x , p_y i p_z

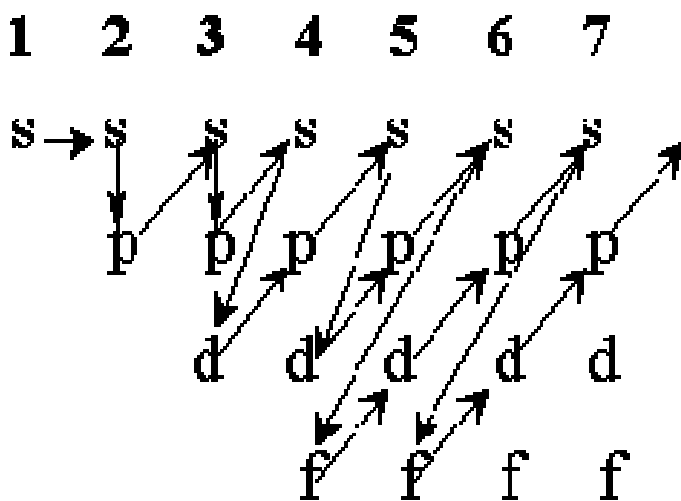
Orbitale

Orbitale typu d . Orbital d jest pięciokrotnie zdegenerowany

Konfiguracja elektronów w atomie

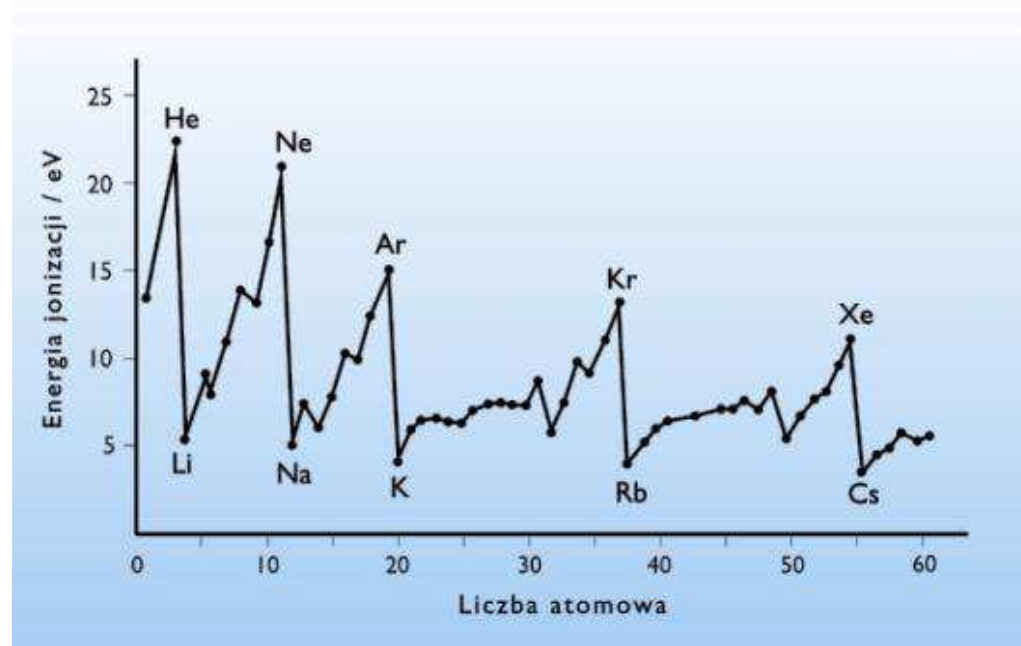
Wraz ze wzrostem liczby atomowej pierwiastka wzrasta liczba elektronów. Zajmują one kolejne orbitale zaczynając od najniższych poziomów energetycznych. Każdy orbital może pomieścić dwa elektrony. Muszą się one różnić *liczbą spinową* (zasada Pauliego)

Schemat kolejności zapełniania orbitali koniec wykładu

Energia jonizacji

- minimalna energia potrzebna do oderwania jednego elektronu od atomu nosi nazwę **energii jonizacji**
- energia jonizacji zmienia się periodycznie w układzie okresowym pierwiastków, zarówno przy przechodzeniu wzdłuż okresów, jak i wewnątrz grup układu okresowego
- największe wartości energii jonizacji posiadają helowce, a najmniejsze litowce. Pozostałe pierwiastki bloków s i p charakteryzują się wartościami pośrednimi

Układ okresowy pierwiastków

- w 1869 r. Dimitr Mendelejew, stworzył układ okresowy pierwiastków
- **prawo okresowości:** właściwości chemiczne i fizyczne pierwiastków są funkcją okresową liczby atomowej
- współczesny układ okresowy to uporządkowane zestawienie pierwiastków przedstawione w postaci 18 kolumn zwanych grupami i 7 rzędów zwanych okresami

Układ okresowy pierwiastków

- okres jest to uporządkowany według wzrastającej liczby atomowej zbiór pierwiastków, których atomy zawierają identyczną liczbę powłok elektronowych
- grupa to uporządkowany według wzrastającej liczby atomowej zbiór pierwiastków, których atomy zawierają identyczną liczbę elektronów walencyjnych i ten sam typ konfiguracji walencyjnej
- pierwiastki znajdujące się w tej samej grupie (kolumnie) mają taką samą wartościowość i podobne właściwości chemiczne

Fizyka atomowa

UKŁAD OKRESOWY PIERWIĄSTKÓW CHEMICZNYCH

		UKŁAD OKRESOWY PIERWIĄSTKÓW CHEMICZNYCH																
												UWAGA: W nawiasach została podana masa atomowa najniższego izotopu danego pierwiastka. Masy atomowe skrócono do pięciu cyfr znaczących.						
		<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px;">Masa atomowa 54,938</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px;">Symbol pierwiastka Mn</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px;">Liczba atomowa 25</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px;">Elektroujemność wg Paulinga 1,7</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px;">Elektrony walencyjne [Ar]3d⁵4s²</div> <div style="border: 1px solid black; padding: 5px;">Stopień utlenienia (typowy, mniej typowy) II, III, IV, V, VI, VII</div> </div>																
												<div style="display: flex; justify-content: space-around;"> <div style="background-color: #d9ead3; padding: 5px;">blok s</div> <div style="background-color: #f4cccc; padding: 5px;">blok p</div> <div style="background-color: #fff2cc; padding: 5px;">blok d</div> <div style="background-color: #d9e1f2; padding: 5px;">blok f</div> </div>						
1	2											13	14	15	16	17	18	
1	H											He						
2	Li	Be											B	C	N	O	F	Ne
3	Na	Mg											Al	Si	P	S	Cl	Ar
4	K	Ca	Sc	Ti	V	Cr	Mn	Fe	Co	Ni	Cu	Zn	Ga	Ge	As	Se	Br	Kr
5	Rb	Sr	Y	Zr	Nb	Mo	Tc	Ru	Rh	Pd	Ag	Cd	In	Sn	Sb	Te	I	Xe
6	Cs	Ba	La*	Hf	Ta	W	Re	Os	Ir	Pt	Au	Hg	Tl	Pb	Bi	Po	At	Rn
7	Fr	Ra	Ac**	Rf	Db	Sg	Bh	Hs	Mt	Uun	Uuu	Uub		Uuq		Uuh		Uuo

* Lantanowce	Ce	Pr	Nd	Pm	Sm	Eu	Gd	Tb	Dy	Ho	Er	Tm	Yb	Lu
** Aktynowce	Th	Pa	U	Np	Pu	Am	Cm	Bk	Cf	Es	Fm	Md	No	Lr

Układ Okresowy Pierwiastków

The periodic table is color-coded by groups and states. A legend on the left identifies the following categories:

- Metale alkaliczne** (Alkali metals): Orange
- Metale ziem alkalicznych** (Alkaline earth metals): Yellow
- Metale przejściowe** (Transition metals): Pink
- Lantanowce** (Lanthanides): Light blue
- Metale alkaliczne** (Alkali metals): Orange
- Aktynowce** (Actinides): Purple
- Metale grup głównych** (Main group metals): Cyan
- Niemetale** (Nonmetals): Green
- Gazy szlachetne** (Noble gases): Light blue
- Solid** (Solid): White box with 'G'
- Liquid** (Liquid): Green box with 'Br'
- Gas** (Gas): Red box with 'H'
- Synthetic** (Synthetic): Black box with 'Tc'

Atomic masses in parentheses are those of the most stable or common isotope.

Note: The subgroup numbers 1-18 were adopted in 1984 by the International Union of Pure and Applied Chemistry. The names of elements 112-118 are the Latin equivalents of those numbers.

Design Copyright © 1997 Michael Dayah (michael@dayah.com), <http://www.dayah.com/periodic>

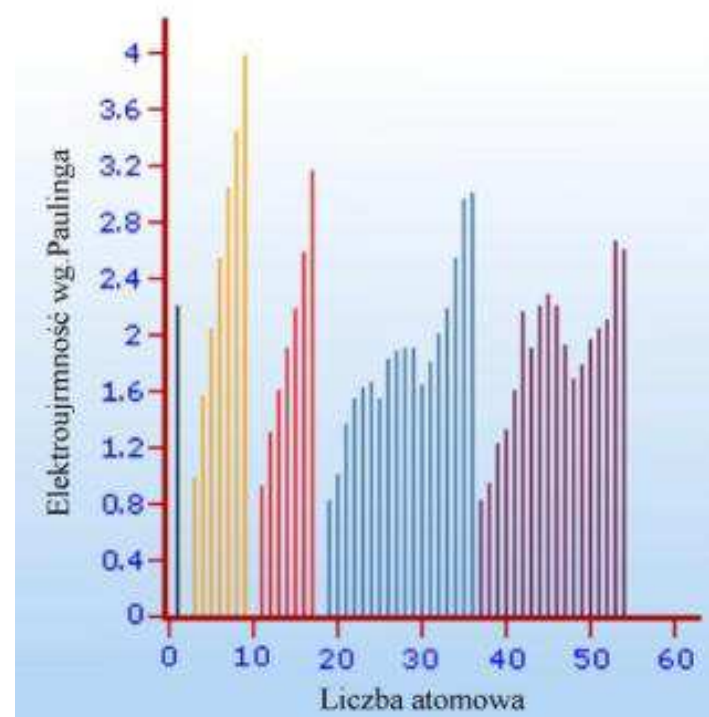
57 La Lantan 138.9055	58 Ce Cer 140.116	59 Pr Prazeodym 140.90765	60 Nd Neodym 144.24	61 Pm Promet (145)	62 Sm Samar 150.36	63 Eu Europ 151.964	64 Gd Gadolin 157.25	65 Tb Terb 158.92534	66 Dy Dysproz 162.500	67 Ho Holm 164.93032	68 Er Erb 167.259	69 Tm Tul 168.93421	70 Yb Iterb 173.04	71 Lu Lutet 174.967
89 Ac Aktyn (227)	90 Th Tor 232.0381	91 Pa Protaktyn 231.03688	92 U Uran 238.02891	93 Np Neptun (237)	94 Pu Pluton (244)	95 Am Ameryk (243)	96 Cm Klir (247)	97 Bk Berkel (247)	98 Cf Kaliforn (251)	99 Es Ejnstajn (252)	100 Fm Farm (257)	101 Md Mendelew (258)	102 No Nobel (259)	103 Lr Lorens (262)

Powinowactwo elektronowe

- energia wymieniana między atomem i otoczeniem wskutek pobrania elektronu przy tworzeniu jonu ujemnego jest nazywana **powinowactwem elektronowym**
- posługując się wartościami energii jonizacji EJ oraz powinowactwa elektronowego PE można obliczyć elektroujemności (zdolność pobierania elektronów) X w skali Paulinga

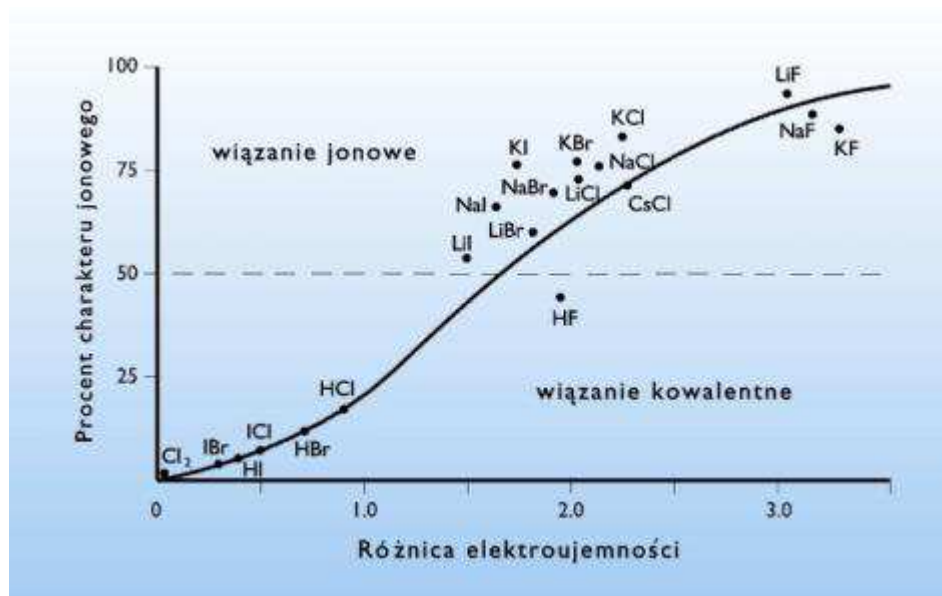
$$X = \frac{EJ + PE}{6,3}$$

Wartości elektroujemności zawierają się w przedziale 0,7 (cez) – 4,0 (fluor). Pierwiastki o wysokich wartościach elektroujemności gromadzą się wokół prawego górnego rogu układu okresowego (z wyłączeniem gazów szlachetnych), a po przekątnej w dolnym lewym rogu grupują się pierwiastki o małej elektroujemności

Wiązanie cząsteczek

- Znając wartości elektroujemności pierwiastków tworzących związek chemiczny można określić charakter wiązania chemicznego
- jeśli różnica elektroujemności między dwoma pierwiastkami jest niewielka lub równa zero, to wiązanie ma charakter **kowalentny**
- wraz ze wzrostem różnicy elektroujemności narasta udział wiązania **jonowego**. Przy różnicy dochodzącej do 1,7 mówi się o wiązaniu atomowym spolaryzowanym. Przyjmuje się, że przy różnicy 1,7 udział wiązania jonowego wynosi 50%.

Wiązanie jonowe

Podczas zbliżania do siebie dwóch elektrycznie obojętnych atomów dochodzi do punktu, w którym zewnętrzny elektron jednego atomu może przeskoczyć na drugi atom i zostać tam związany

Wiązanie jonowe – tworzenie się LiF

Energia jonizacji litu – **5,4 eV**; powinowactwo elektronowe fluoru – **3,6 eV**

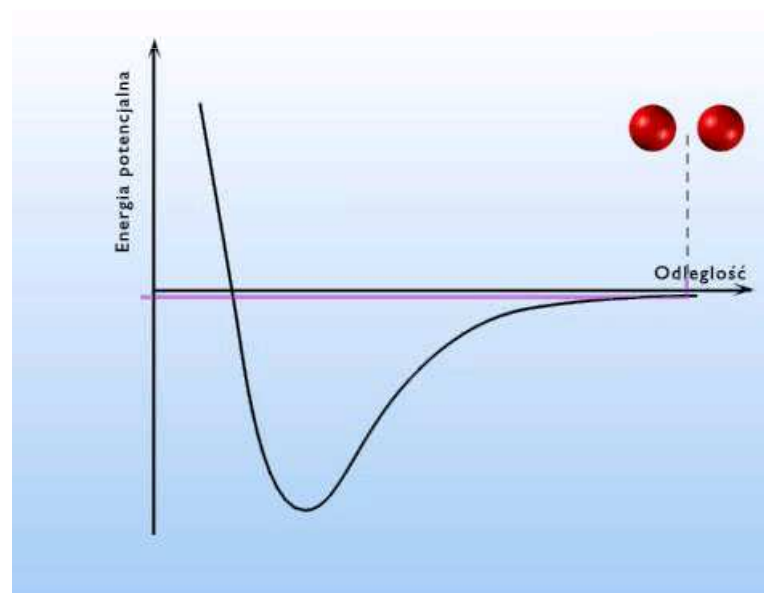
(5,4 eV – 3,6 eV)=1,8 eV – energia potrzebna do oderwania elektronu od atomu litu i przyłączenia go do atomu fluoru

▪ energia elektrostatyczna równa się 1.8 eV dla odległości między atomami **R=8 Å**. Dla $R < 8 \text{ Å}$ elektron litu przechodzi do atomu fluoru.

▪ min energii występuje dla $R=1,5 \text{ Å}$. Następnie energia wzrasta co jest skutkiem odpychania się wewnętrznych elektronów obu atomów.

Powstająca cząsteczka charakteryzuje się niższą energią od energii łączących się atomów

$$U = -\frac{k_0 e^2}{R}$$

Wiązanie kowalencyjne

- powstaje pomiędzy pierwiastkami o tej samej (wiązania atomowe, niespolaryzowane) lub zbliżonej elektroujemności (spolaryzowane), np.: cząsteczki N₂ lub HI, dla których różnica elektroujemności wynosi odpowiednio 0,0 i 0,4
- oktet walencyjny jest uzyskiwany na drodze uwspólniania elektronów; oba atomy są równorzędne

- w cząsteczkach homojądrowych rozkład ładunku jest symetryczny względem środka cząsteczki; w cząsteczkach heterojądrowych wspólna para elektronów jest przesunięta w kierunku atomu bardziej elektroujemnego
- *dipol elektryczny* – układ dwóch ładunków punktowych o równych ładunkach i przeciwnych znakach, oddalonych od siebie o odcinek l
- *moment dipolowy* jest miarą siły dipola (zdolności do orientacji w polu elektrycznym)

$$\vec{\mu} = q \cdot \vec{l}$$

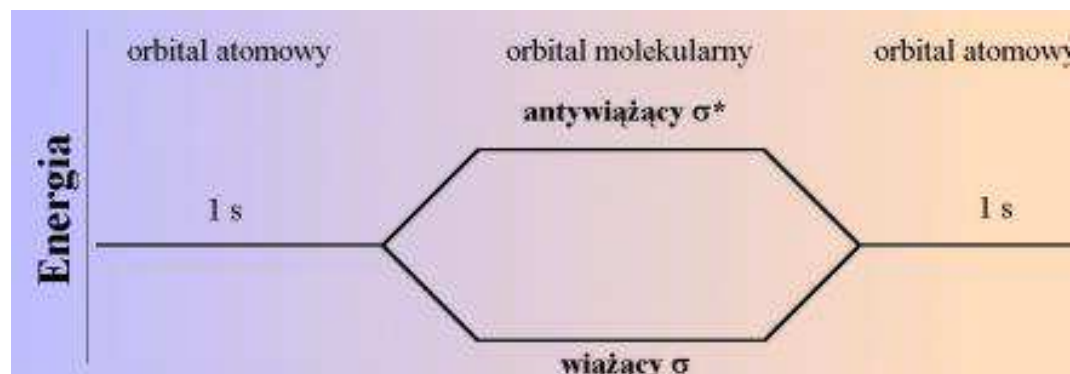
Orbitale molekularne

- orbital cząsteczkowy powstaje w wyniku nakładania się orbitali atomowych atomów tworzących wiązanie; funkcja falowa elektronu w cząsteczce jest więc liniową kombinacją funkcji falowych opisujących orbitale atomowe:

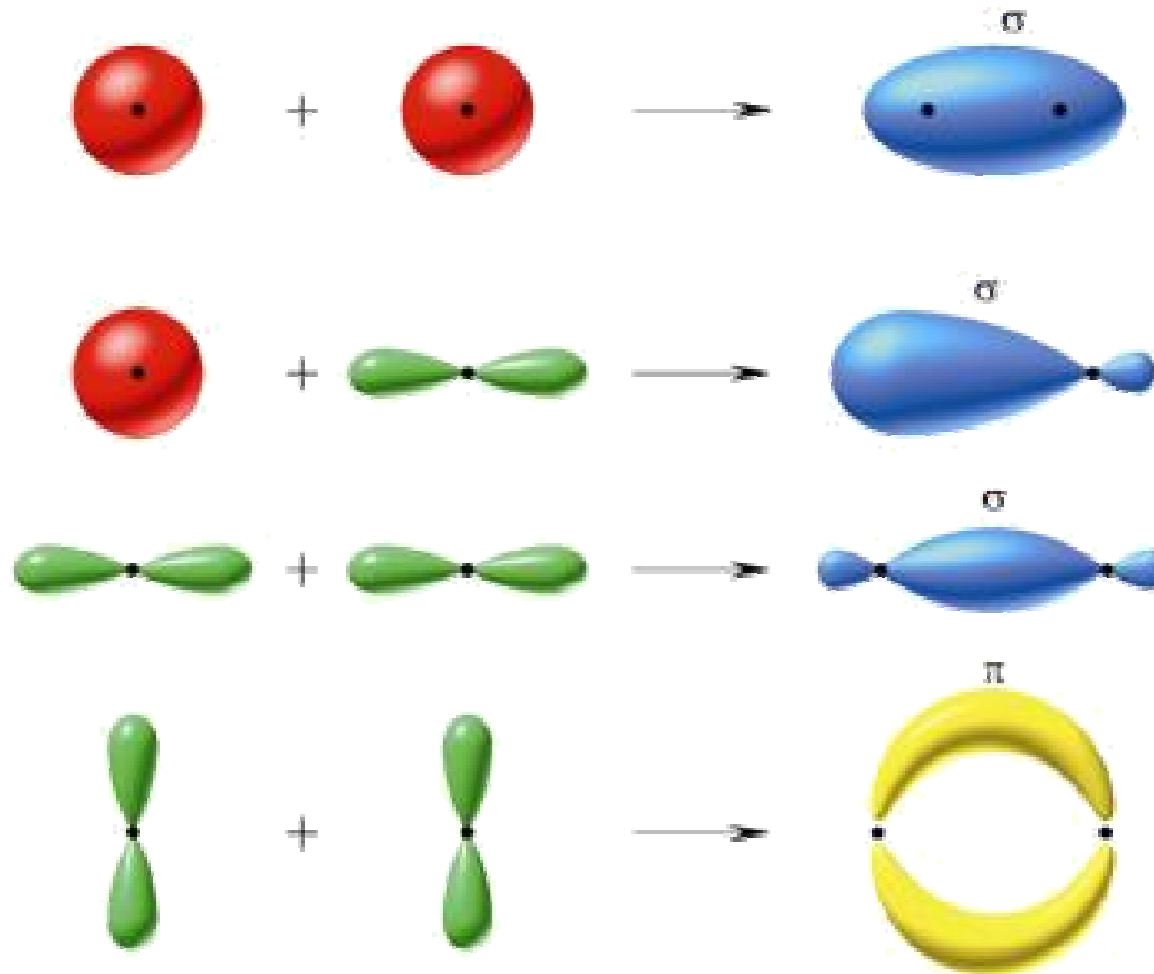
$$\Psi_{A-B} = c_A \Psi_A + c_B \Psi_B$$

stałe c_A i c_B dobrane są tak, by energia orbitalu cząsteczkowego osiągała minimum

- dla dwuatomowej cząsteczki takich samych atomów typu X_2 rozwiązaniem funkcji falowej elektronu w cząsteczce są dwie funkcje własne: orbital wiązący oraz orbital antywiązący. Orbitale te różnią się energią, przy czym orbital wiązący charakteryzuje się mniejszą energią od wyjściowych orbitali atomowych, a orbital antywiązący większą

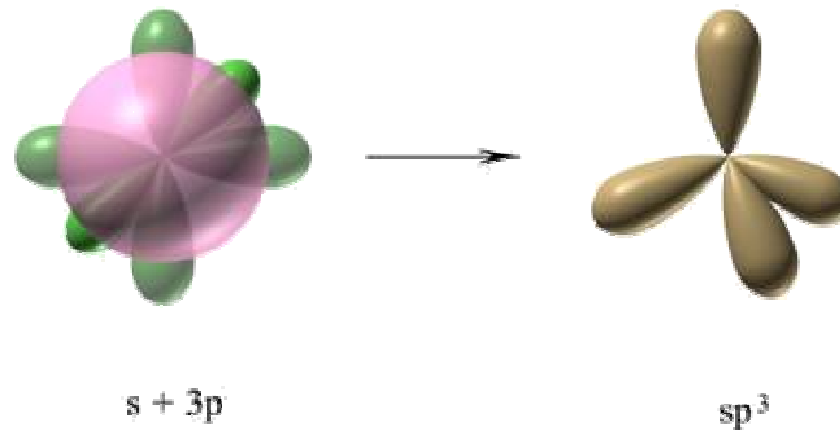
Wiążące orbitale σ i π

Hybrydyzacja

Hybrydyzacja czyli uśrednienie energii to proces „wymieszania” orbitali atomowych

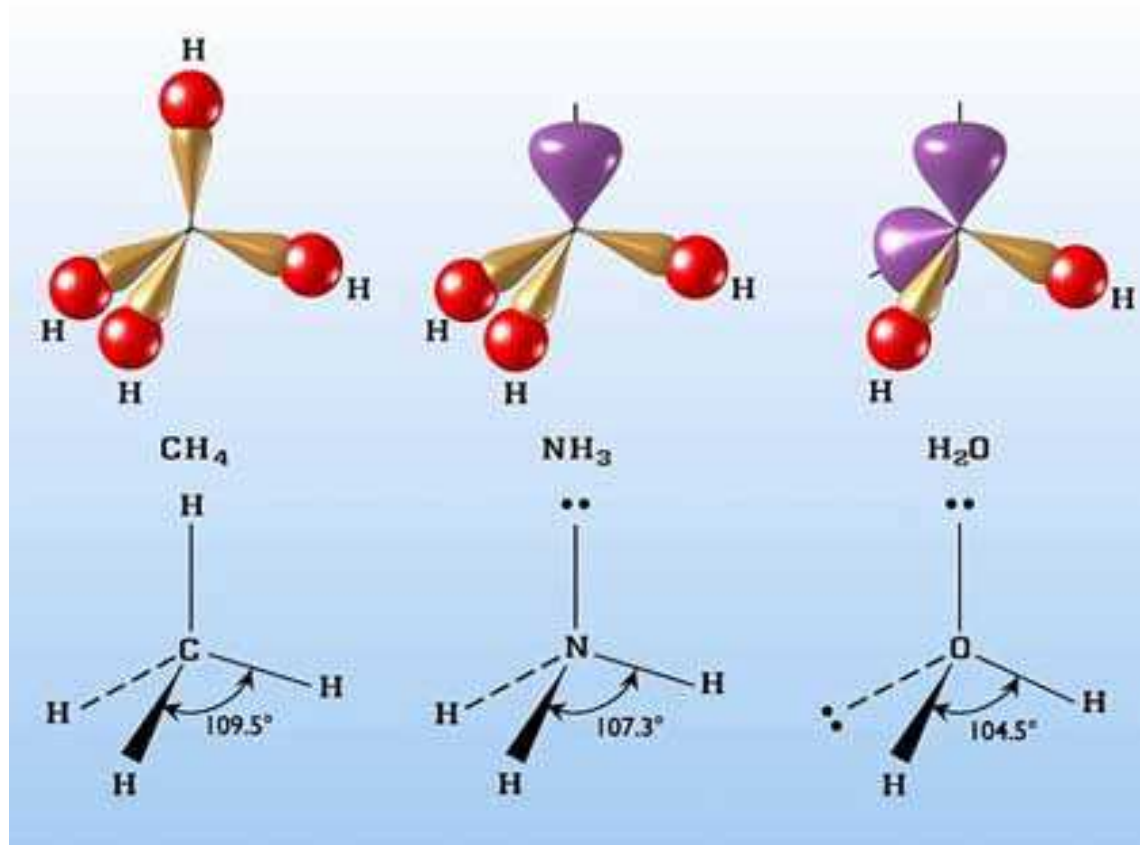
Orbitale zhybrydowane charakteryzują się identyczną energią elektronów i tym samym kształtem swych konturów, a różnią się jedynie ukierunkowaniem w przestrzeni

Tworzenie się orbitali sp^3 przez hybrydyzację orbitalu s i trzech orbitali p

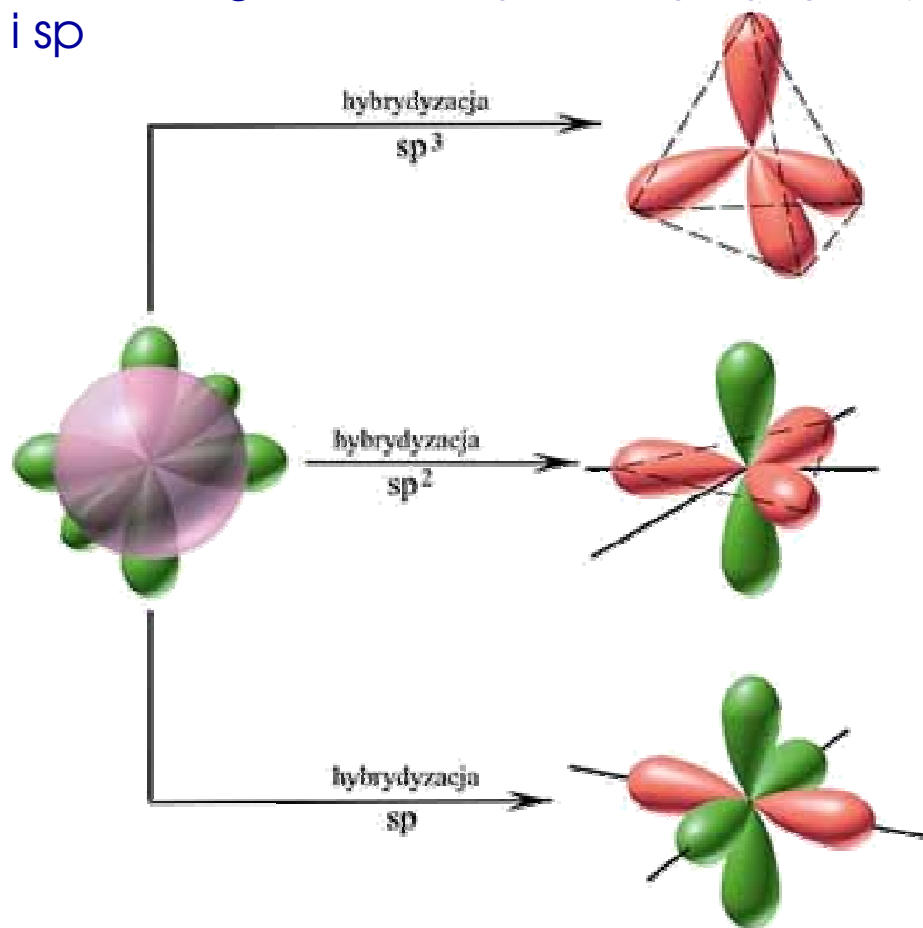
Hybrydyzacja

Na planie tetraedru, powstają cząsteczki CH_4 , NH_3 i H_2O , w których atomy azotu i tlenu uległy hybrydyzacji sp^3

Hybrydyzacja

Atom węgla może, oprócz hybrydyzacji sp^3 , także ulegać hybrydyzacji sp^2 i sp

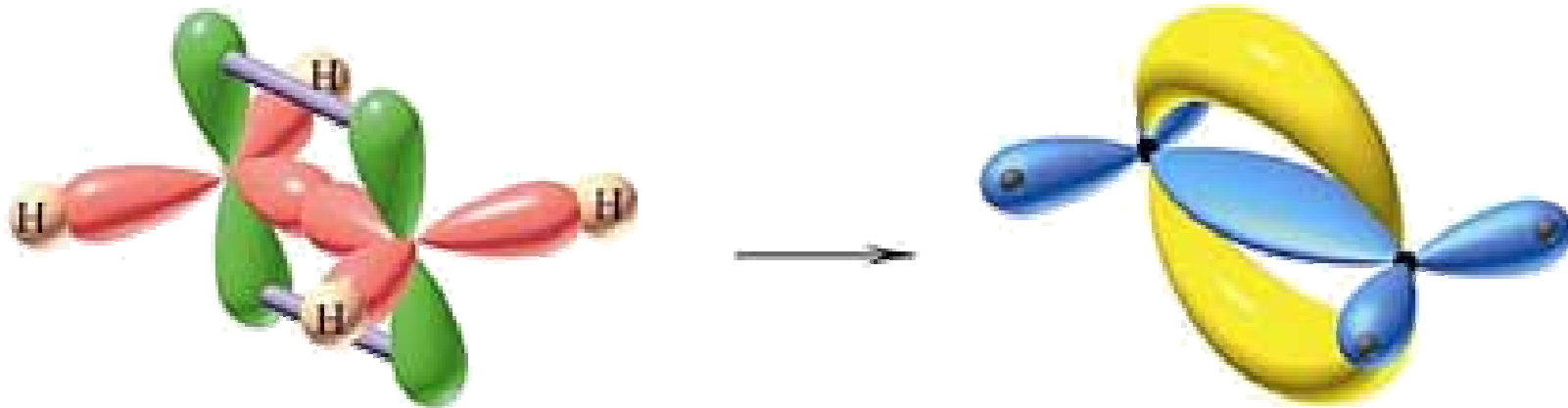

Hybrydyzacja sp^2 polega na wymieszaniu się orbitalu s z dwoma orbitalami p z wytworzeniem struktury płaskiej

Hybrydyzacja sp polega na wymieszaniu się orbitalu s z jednym orbitalem p z wytworzeniem struktury liniowej

Hybrydyzacja

- wiązania utworzone z udziałem zhybrydowanych orbitali sp^2 leżą na jednej płaszczyźnie .
- w cząsteczce etenu C_2H_4 , atomy węgla wytwarzają za pomocą zhybrydowanych orbitali sp^2 (kolor różowy) wiązanie σ (kolor niebieski) wiążąc po dwa atomy wodoru i tworząc wiązanie między sobą, a niezhybrydowane orbitale p (kolor zielony) tworzą wiązanie π (kolor żółty). Wszystkie atomy leżą na tej samej płaszczyźnie, a wiązanie usztywnia cząsteczkę uniemożliwiając swobodny obrót wokół wiązania C-C

Hybrydyzacja

- wiązania utworzone z udziałem zhybrydowanych orbitali sp leżą wzdłuż jednej prostej
- w cząsteczce etynu C_2H_2 (acetylenu), atomy węgla wytwarzają za pomocą zhybrydowanych orbitali sp (kolor różowy) wiązanie σ (kolor niebieski) wiążąc dwa atomy wodoru i tworząc wiązanie między sobą, a niezhybrydowane dwa orbitale p (kolor zielony) tworzą dwa wiązania π (kolor żółty)

